

pracovníky, recenzenty a komentátory prostředků hromadného sdělování, psychoterapeuty a zaměstnanci školské správy. Mnoho církví a sekt se stalo v podstatě kluby středních vrstev, sociálními středisky ekologicky roztržitých rodin.

Jedním z výsledků tohoto vývojového trendu je vyrovnávání rozdílů v sociální funkci jednotlivých církví a sekt ve Spojených státech, nivelizace na cestě ke „společnému americkému náboženství“⁷. Právem mohl John Cogley charakterizovat toto společné americké náboženství jako všeobecně „účtyhodné“, „měšťácké“ a „prosperující“. V protestantském světě Spojených států „církevní“, tj. konformující mentalita triumfovala nad mentalitou „sekretářskou“, tj. odbojnou a hledačskou. V katolickém světě dokonalá organizace a dobročinnost přehlásuje jakoukoli mystiku. V židovském světě nemá vysoký kurs prorok starozákonního stylu, ale souměřitelnost suburbia. „Obávám se, že Jeremiáš by byl na překážku současnému postavení židů: František z Assisi, revoltující proti shovívavosti amerických katolíků, by byl odpuzen jako fanatik, a Kierkegaard, mluvící americkým akcentem, by byl na většinu protestantským kazatelem mnohem méně vítaný než Norman Vincent Peale“⁸.

Slova amerického autora a znepokojení upřímně věřících a humanisticky smýšlejících lidí na americkém i evropském Západě nasvědčují tomu, že náboženské instituce při volbě alternativy mezi oslabením sociálního vlivu na jedné a rozmělněním věroučných článků na druhé straně — při všech specifických rozdílech mezi nimi, projevujících se hlavně v tempu adaptace potřebám společnosti a doby — dávají spíše přednost druhé alternativě.

Domníváme se, že by bylo účelné při studiu problémového komplexu masové kultury, k němuž už i u nás začala slibná a podnětná diskuse, vzít v úvahu i její náboženskou variantu a zamyslet se nad formami její existence v socialistickém světě.

Bedřich Baumann

Recenze Studií sociologických č. 1 a 2/1966

Studia sociologica č. 1/1966

Společenské vědy v Polsku prožívají v současné době neobyčejný rozvoj. Ekonomie, sociologie, filosofie i historie mají světovou úroveň. Důkazem této skutečnosti jsou nejen knižní publikace, ale také vysoká úroveň časopiseckých příspěvků. Tak i č. 1/1966 Studií sociologických přináší několik významných příspěvků.

Prvním je článek Aleksandry Jasińské z Varšavské university: *Mikrosociologické a makrosociologické determinanty názorů Kar-*

la Marxe. Tato marxologická sociologicko-historická studie, dotýkající se geneze marxismu, je součástí větší autorčiny práce o problémech politického odcizení v tvorbě mladého Marxe a navazuje na předchozí výsledky polské i světové vědy v tomto oboru, především na snažení A. Schaffa, který této problematice věnoval značnou pozornost, a rovněž na práce Hochfeldovy, Baumanovy, Baczkovy i jiných polských autorů, dále na práce Cornuovy, Ojzermanovy, Rubelovy, Mehringovy, Mannheimovy a dalších autorů zahraničních. Podrobně probírá i osobní i širší historicko-sociologické pozadí Marxova života a vzniku jeho názorů, i ovlivnění Marxových postojů užším i širším společenským prostředím. Pokládá Marxův postoj za výraz jeho racionalismu, hlubokého historického pohledu a pochopení přelomu epochy. Vidí u Marxe víceliniový evolucionismus, směřující od izolace lokálních společností k světově historické podmíněnosti společenských vývojových procesů. Marx sleduje ve své teorii tento směr vývoje a pochopení revolučnosti doby se jeví i v jeho teoriích o překonání odcizení, které jsou součástí jeho obecné teorie společenské změny. Studie Jasińské je velmi důkladná, doložená a průkazná.

Článek Władysława Bieńkowského, nazvaný *Příspěvek k otázkám společenského pokroku*, se týká institucionalizace a jejího významu. Autor probírá procesy institucionalizace v minulosti i v současnosti, zkoumá pojem instituce a formy institucí, dále jejich klasifikaci, jejich odcizení atd. Článek je psán na vysokém stupni abstrakce.

Následující stať Elżbiety Neymanové z Varšavské university, nazvaná *Beckerovské koncepty Sacred-Secular z hlediska problematiky společenské změny a klasifikace společností*, se zabývá teoriemi společenské změny. Tyto teorie jsou relativně novým jevem. Rozdělení společností na typy statické a dynamické pochází sice už od Comta, ale ucelené teorie společenské změny se začaly objevovat až v poslední době. Autorka poukazuje na práce řady autorů na toto téma (White, Moore, Barnet, Hagen, Poensioen, Sorokin, aj.). Pak se zabývá klasifikací koncepcí typů společností. Lze je podle J. Szackého rozdělit na „typologické“ a „historické“. Jako příklad konceptu historické uvádí autorka konceptu Marxovu (teorie společenského vývoje), a jako příklad konceptu typologické konceptu Beckerovu (Sacred-Secular) a známou konceptu Tönniesovu (Gemeinschaft—Gesellschaft). Autorka klade otázku, zda je možné „zhistorizovat“ typologické koncepty, a jak. Pak rozebírá koncepty Sacred-Secular, sleduje její vznik a zkoumá její konečnou podobu u Beckera. Tento autor dělí kontinuum Sacred-Secular na čtyři základní stupně symbolizace hodnocení (1. symbolizace příslovími, 2. prescriptivní typ symbolizace, 3. symboli-

⁷ Výmluvnou ukázkou tohoto nivelizačního trendu byla volba katolíka J. F. Kennedyho prezidentem Spojených států protestantskou většinou.

⁸ Mass, Class, and Bureaucracy, uved. vyd., str. 494.

zace principiální, 4. symbolizace typu nemorativního — podle Neymanové). Pak popisuje znaky těchto typů společnosti podle Beckera a kriticky analyzuje Beckerovu koncepci.

Přichází k závěru, že kategorie Sacred-Secular postihují důležitý aspekt společenské skutečnosti, avšak že jejich užitečnost je vázána na jejich užití v kontextu s jinými, stejně důležitými aspekty. Rozbor Neymanové je proveden metodou příkladů. „Humanisté po tisíce let usilují o konstruování neutrálního psychologického systému hodnot, systému, který by mohl být odvozen z vlastní přirozenosti člověka, bez odvolávání na jiné autority než lidské bytí samo. Mnoho takových systémů bylo vypracováno v průběhu staletí, ale všechny byly zavrženy... Jsem však přesvědčen, že rozvoj věd a psychologického poznání v posledních desetiletích nám umožňuje poprvé uvěřit, že existuje možnost dosáhnout tento odvážný cíl, budeme-li se o něj poctivě snažit.“ Tímto citátem z práce amerického sociálního psychologa Abrahama H. Maslowa uvádí svůj příspěvek *Maslowova teorie potřeb* Krzysztof Zagorski z Varšavské university¹. Maslow vytvořil disciplínu, kterou nazval psychologií existence. Jejím základním článkem je teorie lidských potřeb a hodnot. „Potřebujeme vhodný, užitečný systém lidských hodnot, ve které bychom mohli věřit a o něž bychom usilovali spíše proto, že jsou pravdivé, než proto, že jsme nakloněni k víře a k boji o ně...“ Tak charakterizuje sám Maslow úkol, kterého se podjal. Zagorského článek je kritikou interpretací Maslowových teorií, obsažených v několika jeho pracích². Zagorski probírá základní elementy těchto teorií, za které považuje především rozdělení a hierarchii potřeb. Maslow dělí lidské potřeby na dvě kategorie: 1. potřeby nedostatku a 2. potřeby rozvoje (existence), které Zagorski podrobněji charakterizuje³. Potřeby rozvoje se podle Maslowa objevují teprve po uspokojení potřeb vyplývajících z nedostatku. Špatné podmínky lidského života jsou charakterizovány tím, že činí člověka bytostí antagonistickou vůči jiným lidem, neboť možnost uspokojení potřeb vyplývajících z nedostatku je tak malá, že je možno uspokojit je pouze na úkor uspokojení stejných potřeb jiných lidí. Výsledkem pak je, že zájmy jedinců jsou alespoň zčásti antagonistické. Základním předpokladem psychického zdraví a rovněž řádného fungování společnosti je uspokojení potřeb nedostatku, tj. zlikvidování nedostatku a vyvolání vzniku potřeb rozvoje, které garantují dosažení psychického zdraví.

Zagorski se domnívá, že předmětem analýzy v Maslowově teorii by se měly stát: 1. hierarchie základních potřeb, 2. rozdíly mezi dvěma vytyčenými kategoriemi potřeb, a 3. otázka volby hodnot, které mají zaručovat psychické zdraví. Podle tohoto schématu postupuje. Jeho analýza a kritika Maslowovy klasifikace je velmi přesvědčivá a výtku Maslowovi, že se dopouští určitého zjednodušení v otázce působení potřeb na motivaci chování, je velmi případná a dobře zdůvodněná. Zagorski bere v pochybnosti i rozdělení potřeb na Maslowem navržené kategorie a dokazuje, že Maslow se i zde dopouští nedůslednosti. Přesto však uznává, že za jistých podmínek, které popisuje, jsou tyto kategorie použitelné. Z pojmání Maslowových kategorií novým způsobem, jak navrhuje Zagorski, vyplývá důležité potvrzení zásady (z hlediska humanizace), že společenské vztahy a materiální podmínky mají co nejméně omezovat možnosti uspokojování lidských potřeb. V tomto smyslu a v této části jsou tedy Maslowovy teorie přijatelné a cenné. Pokud se týče otázky volby hodnot, Zagorski dokazuje, že Maslow zde nepřekročil obecná, nedostatečně podložená tvrzení. Námitky Zagorského se zdají být velmi vážné a přesvědčivé. Místo Maslowova stanoviska v této otázce předkládá Zagorski v závěru článku stanovisko vlastní, které by bylo možno ve zkratce charakterizovat takto: za jistých podmínek je dosažení určitých hodnot nejvíce funkcionální pro dosažení celé řady hodnot dalších. Výběr a poukazování na funkcionálnost těch či oněch hodnot v daných konkrétních podmínkách je úkol, kterým se má zabývat sociologie i psychologie. Úkolem těchto věd je podle Zagorského vytvářet takové konstrukce společenských vztahů, které by umožňovaly v co největší míře uspokojení všech nebo alespoň většiny potřeb, a které by poskytovaly co největší možnosti výběru mnohých hodnot, jež by se mohly stát hodnotami klíčovými, vedoucími k plné seberealizaci člověka.

Následují dva články týkající se využití matematických metod v sociologii. Je to příspěvek Klemense Szaniawského z Varšavské university, *Řešení sociologických problémů pomocí matematických metod*, který by bylo možno označit za úvodní studii o významu matematických metod a jejich možného užití. Článek Tadeusza Pawłowského z Lodžské university *O zdánlivé přičinné závislosti v sociologických výzkumech* kriticky pojednává o Lazarsfeldově pojetí titulní problematiky a hodnotí jeho kon-

¹ A. H. Maslow: *Psychological Date and Value Theory - New Knowledge in Human Values*, red. A. H. Maslow, Harper Brothers, New York 1959, s. 119.

² A. H. Maslow: *A Philosophy of Psychology - Personal Problems and Psychological Frontiers*, red. J. Fairchild, Sheridan House Press 1957; A. H. Maslow: *Toward a Psychology of Being*, Van Nostrand Company, New York 1962; A. H. Maslow: *Some Notes on Social Psychology of Industry and Management*, California 1962 A. H. Maslow: *Notes on Being-Psychology*, Journal of Humanistic Psychology 1962, č. 2; A. H. Maslow: *Criteria for*

Judging Needs to be Instinctoid, referát na Mezinárodním psychologickém kongresu 1963; A. H. Maslow: *Some Frontier Problems in Psychological Health - Personality Theory and Counseling Practice*, red. A. Combs, University of Florida 1961; A. H. Maslow: *Teoria hierarchii potrzeb - Problemy osobności i motywacji w psychologii amerykańskiej*, pod redakcją J. Reykowskiego, Warszawa 1964.

³ Srv. zmínku o Maslowově teorii potřeb též v Baumanově článku v č. 4/1965 *Studii sociologických* - viz naši recenzi.

cepci — přes některé podružné výtky — celkem kladně.

Dalším článkem je *Pojem, ukazatelé a korelace integrace skupiny v sociometrické literatuře* od Bogdana Chelstowského z Varšavské university. V této dosti obsáhlé stati autor nejdříve podává přehled různých pojetí integrace skupiny v literatuře a současně se zabývá základními elementy mikrosociálních procesů. V druhé, metodologické části článku autor probírá různé způsoby postižení rozličných pojetí integrace skupin pomocí různých druhů ukazatelů. — Třetí část studie obsahuje pojednání o teoretické funkci pojmu integrace skupiny. Celá stať je zhodnocením dosud známých pojetí integrace skupin, studií o jejich teoretickém využití a zobecněním výsledků studia literatury.

Číslo obsahuje rovněž několik příspěvků z oboru sociologie rodiny. Prvním příspěvkem z této řady je stať známé badatelky v tomto odvětví Barbary Lobodzinské⁴ z Varšavské university, nazvaná *Některé problémy analýzy instituce manželství v Polsku*. Probírá jednak determinanty uzavírání a realizaci manželství v polské společnosti ve srovnání období předválečného a současného, a jednak zkoumá elementy typologie manželského partnera rovněž z hlediska dvou generačních pohledů a změn v názorech, které přinesly celkové přeměny společnosti v Polsku. Stať Lobodzinské je — přes rozdílnost společenské situace u nás — podnětná a zajímavá a mnohé z jejích závěrů by bylo možno použít i u nás jako východí hypotézy v konkrétních výzkumech.

Dalším příspěvkem je článek Anny Duracz-Walczakové, ve kterém autorka podává pod titulem *Vybrané problémy rodinného života slepců* zprávu o velmi dobře provedeném specializovaném výzkumu problému sociálně jistě závažného, problému obtíží a možností, které slepotou postiženým ženám i mužům skýtá založení vlastní rodiny. Článek je velmi dobře zpracován; výsledky výzkumu i vyvozené závěry jsou podány přesvědčivě, myslím však, že by z tohoto (popř. ještě dalšími statistickými údaji doplněného) výzkumu mohly vyplynout i některé konkrétnější závěry sociálně politického charakteru ke zlepšení společenské situace slepých, které v článku autorky chybí (jde např. o začleňování slepých do pracovního procesu, eventuálně o soustředování slepých do vhodných sídlišť, ve kterých by sice nebyli izolováni od vidoucích, ale kde by byla i určitá speciální zařízení pro slepé apod.).

Následuje příspěvek Boleslawa Sadaje z Vysoké školy zemědělské ve Štětíně, *Učtelská rodina*, ve kterém autor podává přehlednou zprávu o provedeném podrobném výzkumu rodin učitelů a učitelek ve štětínském vojvodství. Práce podává přehled o počtu svobodných, ženatých a vdaných, vdov,

vdovců a rozvedených učitelů a učitelek v absolutních číslech i v procentech podle věkových kategorií, interpretuje získaná data, zabývá se výběrem manželských partnerů učitelů a učitelek, počtem dětí v těchto rodinách, a opět interpretuje získané údaje.

Příspěvek Jadwigi Komorowské z Polské akademie věd, nazvaný *Role televize v aktuálních přeměnách rodinných vztahů*, je rovněž založen na výsledcích výzkumu, ale obrací se již k rovině obecnější: postihuje problematiku rodiny v její dynamičnosti a pohybuje se v hraniční oblasti mezi sociologií rodiny, výchovy a kultury. Úvodem řadí autorka zkoumané rodiny do tří kategorií (I. tradiční městská rodina; II. moderní městská rodina a III. rodina rozrušená). Typologie Komorowské snad odpovídá jejímu vzorku a vyhovuje účelům, které autorka sleduje (tj. vliv sledování televize na změny v rodinných vztazích), ale rozhodně myslím, že celkově je to typologie neúplná a obecně nevyhovující. Přinejmenším chybí tradiční a moderní rodina venkovského typu, pak rovněž typy přechodné, kladného charakteru, a konečně typy rodin vícegeneračních, opět přibližně stejně rozdělených — zejména zde by bylo možno sledovat postupné nenásilné změny. Autorka totiž všechny přechodné typy zahrnuje do kategorie rodin rozrušených, přičemž o tomto typu — jak už sám název ukazuje — uvažuje jen v pejorativním smyslu jako o rodině společensky nepřizpůsobené, s vnitřními i vnějšími konflikty, s nekoordinovanými společenskými rolemi atd. Myslím, že tento pohled je pro účely zobecnění příliš jednostranný — rozsah a účel recenze však nedovoluje hlubší rozbor této problematiky. Přes nedostatečnou typologizaci rodin (pro nedostatečný rozsah výzkumu, v jehož vzorku se další typy rodin nevykytly v dostatečném zastoupení) jsou autorčiny závěry, které předkládá jako hypotetické, cenné a velmi zajímavé. Zkoumaná problematika by však vyžadovala ještě jak horizontální, tak vertikální rozšíření výzkumů a podrobnější rozčlenění typů rodin i z hlediska sociálního postavení zkoumaných rodin atd. Autorka je si v závěru své práce tohoto nedostatku zřejmě vědoma a předpokládá uskutečnění dalších výzkumů.

Sociologie rodiny — a především sociologie výchovy — se nepochybně dotýká práce Alexandra Kaminského z Lodžské university, *Úvahy o společenské nepřizpůsobivosti mužů a chlapců*. Autor vychází ze zkoumání určitých rozdílností mezi biologickými i psychologickými vlastnostmi mužských a ženských individuí a zkoumá specificky mužské i chlapecké reakce na společenské prostředí z rozličných aspektů. Článek má ve své rozborové části vynikající úroveň a jeho pohledy jsou v určitých směrech přímo objevné, avšak konkrétní návrhy, které autor ze svých úvah a závěrů vyvozuje, se jeví jako nedostatečné a nepřesvědčivé.

⁴ Viz recenzi knihy této autorky *Manowce małżeństwa i rodziny* v č. 3 1965 Sociologického časopisu a stať v č. 5/1965 Sociologického časopisu.

Konečně přináší toto číslo dva příspěvky z oboru sociologie politiky, a to stať Stanisława Ehrlicha z Varšavské university, *Mezinárodní skupiny nátlaku*, a stať Szimona Chodaka z Varšavské university, *Společenské třídy v černé Africe*.

První z obou stať se eklekticky zabývá sociologií mezinárodních vztahů, nepřekračuje však rovinu obecnosti. Problematika, které se týká, by vyžadovala mnohem podrobnější a systematictější zpracování. Takto lze tuto stať pokládat pouze za informativní pokus o orientaci v pobírané problematice.

Velmi dobrá stať Chodakowa je ve své první části historicko-sociologickou studií s bohatými a podrobnými odkazy na příslušnou literaturu a zabývá se problémem existence či neexistence tříd ve vývoji afrických předkolonialistických společností, pak vývojem afrických společností v době kolonialismu (kolonialismus autor dělí na dvě fáze), a konečně přechází ke zkoumání současných společenských procesů v černé Africe. Chodakowu práci pokládám za významnou i z širšího (nejen afrikanistického) hlediska a myslím, že některé teze první části této práce by zasluhovaly rozšíření výzkumů i na evropské — zejména slovanské — starověké pohanské předfeudální společnosti z období patrimonijní monarchické státní formy a porovnání získaných výsledků. Právě tak důkladně jako období předkoloniální, dokládá autor literárními odkazy i zkoumání doby novější a současné. Tyto partie Chodakovy studie jsou velmi cenné pro pochopení vývoje v současné Africe.

Číslo rovněž obsahuje, jako obvykle, řadu recenzí, z nichž se chci zmínit alespoň o recenzi Schaffovy knihy *Marxismus a jedinec*,⁵ kterou recenzují paralelně Bauman a Wiatr. Oba recenzenti vysoko vyzdvihují hodnoty Schaffovy knihy a obě recenze jsou více než kladné. Číslo obsahuje ještě zprávu J. Kulpińské o *Mezinárodní konferenci sociologů ve Varšavě*, konané ve dnech 17.—22. 11. 1964, které se účastnili mimo jiné i D. Slejška, který referoval na téma *Teoretické problémy výzkumu pracovních skupin* v plenárním zasedání a M. Jodl, který referoval na zasedání sekce sociologie práce na téma *Vliv neformálních činitelů na plnění úkolů*; dále obsahuje zprávu M. Sokołowské o poradách Výboru pro sociologii medicíny při Mezinárodní sociologické asociaci, konaných v Uppsale ve dnech 8.—11. 5. 1965.

*

Studia socjologiczne č. 2/1966

Druhé číslo přináší příspěvek J. Szackého z Varšavské university, nazvaný *Úvahy o marxistickém pojetí „falešného vědomí“*. Autor analyzuje obsah a rozsah tohoto pojmu v různých pracích Marxe a Engelse i v jejich korespondenci a staví tezi, že Marx a

Engels chápali tento pojem nikoliv jako pojem gnoseologický a hodnotící, jak to bývá nejčastěji vykládáno, ale jako pojem sociologický. Tuto tezi pak prokazuje na Marxových a Engelsových textech. Szackého pojetí podle našeho mínění očistuje tento marxistický pojem z vulgarizačního nánosu a vrací mu původní precizní explikativní smysl.

Další je velmi obsáhlá studie B. Grušina z Akademie věd SSSR o *předmětu veřejného mínění*. Grušin uvádí, že veřejné mínění se může týkat faktů a jevů z oblasti objektivní skutečnosti nebo z oblasti subjektivního společenského vědomí. V každém případě jde při zkoumání veřejného mínění o charakter procesu odrazu objektivní či subjektivní skutečnosti. Grušin pak rozebírá poznávací schopnost veřejného mínění. Zjišťuje, že veřejné mínění se formuje nikoli na úrovni vědeckého poznání, ale na úrovni průměru společenského vědomí. Z tohoto důvodu Grušin soudí, že určité problémy nemají být veřejnému mínění předkládány k posouzení a pokud se veřejné mínění k problémům tohoto typu vytváří a vyslovuje, pak zkoumání tohoto veřejného mínění má hodnotu jen jako poznávání forem odrazu skutečnosti ve společenském vědomí. Předmětem veřejného mínění se podle Grušinova názoru může stát jen to, co je předmětem společenského zájmu. Na základě této formulace srovnává obsah a rozsah mínění individuálního a veřejného. Předmět veřejného mínění je dále vymezen tím, praví Grušin, že veřejné mínění se může vyslovovat jen k otázkám, které jsou alespoň potenciálně diskusní — nejde-li tedy o výpovědi zjišťující faktický stav či nespornou skutečnost. Konečně se veřejné mínění může vyslovovat jen k těm otázkám, které je kompetentní posuzovat. Je vyloučena kompetence veřejnosti vyslovovat se k otázkám, ke kterým je nutné mít nějaké speciální odborné vědomosti (např. vědecké, technické a podobné). Tato kompetence je ovšem proměnlivá, a to jak ve vztahu k času, ke konkrétní společnosti (podmětu veřejného mínění), tak i k předmětu.

Grušinovo pojetí předmětu veřejného mínění je v určitých směrech podle našeho názoru diskutabilní, jeho studie je však v mnohém podnětná.

Následující studie Krzystofa Zagorského z Varšavské university navazuje na jeho studii z prvního čísla (viz výše) o Maslovově teorii potřeb a nese název *Psychologické aspekty lidských potřeb*. Rozebírá tuto problematiku u různých polských i zahraničních autorů a je prohloubením a doplněním studie předchozí.

Velmi zajímavá je studie Stefana Nowaka z Varšavské university, která přináší pohled na to, jak se v Polsku ve společenském vědomí odrazily změny ve společenské struktuře, které proběhly v polské společnosti v poválečných letech. Nowakova studie se opírá o výzkum provedený na celospolečenském

⁵ Adam Schaff: *Marxismus a jednotka lidstva*, PWN, Warszawa 1965, s. 372.

vzorku v roce 1961 a týká se odrazu zkoumané problematiky ve městech. Problém odrazu této problematiky na vesnici bude zpracován ve zvláštním článku.

Úvodem Nowak předkládá v tabulkách objektivní údaje o složení zkoumaného vzorku jednak z hlediska zaměstnání a vzdělání (i vzájemnou relaci těchto korelátů), jednak z hlediska výše výdělku v relaci k zaměstnání, a konečně z hlediska výše příjmu na jednoho člena rodiny v relaci k zaměstnání zkoumané osoby. Podává rozbor všech uvedených údajů. Z vlastního výzkumu Nowak uvádí, že vlastní společenskou pozici oceňovalo cca 28 % zkoumaných spíše negativně a pouze asi 12 % pozitivně (zbytek neutrálně, nebo se nevyjádřil). Pak uvádí v tabulkách podrobnější údaje a jejich rozbor, a to i v relaci k zaměstnání zkoumaných a k jejich výdělkům, resp. k výši příjmu na člena rodiny.

Dále se výzkum týkal procesů společenských pohybů a jejich odrazu ve společenském vědomí. Téměř čtvrtina vzorku městského obyvatelstva pocházela v předchozí generaci z rodin venkovských. Nowak uvádí, že na základě ve studii uvedených hodnotících kritérií cca 37–42 % osob (podle alternativně uvedených kritérií) zaujímalo vyšší společenské postavení než jejich otcové. Naproti tomu cca 11–18 % osob zaujímalo pozice z uvedených hledisek nižší. To ukazuje, že potřeba výše kvalifikované práce se ve společenské pyramidě zvětšila. Nowak podrobněji uvádí relace mezi zaměstnáním rodičů zkoumaných osob a mezi jejich vlastním zaměstnáním, hodnocení těchto změn zkoumanými osobami samými a dále hodnocení toho, co zkoumané osoby očekávají od dalšího vývoje své vlastní pozice i co očekávají se zřetelem k výhledové pozici svých dětí.

Zpráva dále uvádí, že cca 60 % zkoumaných bylo přesvědčeno, že společenské rozdíly a vzdálenosti se zmenšily. Za zvlášť významné pokládáme zkoumání názorů na kritéria rozdělení současné společnosti v Polsku a zkoumání existence a zaměření společenských napětí z těchto názorů vyplývajících, které obsahuje poslední část Nowakovy studie. Celkově lze říci, že tato studie částečně vyplňuje mezeru v poznání změn společenské stratifikace v oblasti subjektivní projekce těchto změn, a to v měřítku celospolečenského vědomí, resp. ve vědomí jednotlivých společenských makrogrupin.

Další je stať Anny Pawelczyńskiej z Polské akademie věd, *Kulturní zájmy a procesy urbanizace*. Tato stať zpracovává výsledky několika výzkumů a je výňatkem z připravované knižní publikace. Obsahuje údaje z výzkumů o zájmech obyvatelstva, utříděné podle jednotlivých vojvodství, a jejich podrobný rozbor v relaci k úrovni urbanizačních procesů v příslušném vojvodství. Autorka poukazuje na tendenci této relace k stabilizaci společnosti. Studie porovnává výsledky výzkumů s výsledky dosaženými v zahraničí, zejména v USA, a obsahuje širší platné závěry o tendencích vývoje, který-

mi se však pro nedostatek místa nemůžeme zabývat.

Stať Zygmunta Gostkowského z Lodžské university, *Hlavní funkce čtení společensko-kulturních časopisů*, zkoumá na základě provedeného výzkumu význam a vliv jednotlivých polských kulturních periodik.

Podrobnou zprávu o třech výzkumech veřejného mínění, provedených v letech 1961 a 1963 v oblasti mezinárodních vztahů, podává Andrzej Siciński z Polské akademie věd v článku *Mínění o mezinárodních problémech jako činitel současné ideologie polské společnosti*.

Následuje zpráva o výzkumu pěti malých měst, zaměřená na otázku pocitu stabilizace jejich obyvatel. Napsal ji J. Wengleński. Zpráva je dokladem specifických zájmů polských sociologů.

Další zprávu o srovnávacím výzkumu dvou skupin vysokoškolských studentů pod titulem *Sebehodnocení, přizpůsobení a hodnoty* podává Irena Nowaková z Varšavské university. Tímto výzkumem bylo provedeno srovnání studentů fyziky a studentů tělovýchovy na Varšavské universitě. Srovnání se týkalo jejich celkových životních postojů, povahových vlastností, vztahů k okolí, mezilidských vztahů, jejich očekávání, vzorů chování, hodnotového systému atd. Výsledná zpráva je zpracována dobře; její závěry nejsou nijak překvapivé, ale nesporně prokazují skutečnosti, kterých se týkají.

O vztahu společnosti k určitým právním institucím a ustanovením a o celkovém postoji k uplatňování některých právních ustanovení (trest smrti, trest odnětí svobody, výkon moci rodičovské, tělesné tresty, trestání drobných krádeží atd.) pojednává článek Adama Podgóreckého z Varšavské university, *Právní rigorismus společnosti*. Článek je založen na provedeném výzkumu této problematiky. Hodnocení výzkumu je velmi pečlivě zpracováno a závěry jsou činěny jen při zcela nesporně prokázaných relacích. Závěry prokazují zcela nepochybnou závislost určitých stereotypů na vzdělanostní úrovni, šíři rozhledu, míře pocitů uspokojení a sebevědomí.

Stať Barbary Lobodzińskiej z Varšavské university, *Stereotyp osobnosti umělce v percepci konzumenta*, je rozбором předstev, které si veřejnost utváří o spisovatelích, hercích, zpěvácích a podobných tvůrcích či interpretech umění, a rozбором obsahů a forem identifikace diváka či čtenáře s uměleckým výtvorem či osobností umělce. Lobodzińska založila tuto stať na dopisech umělcům a interpretům, které dostávají od svých obdivovatelů a snaží se podat výklad důvodů emocionálního působení umělcovy či interpretovy osobnosti na diváka či čtenáře. Je to studie o „současném hrdinovi“ dnešního člověka, o podmínkách, v nichž takový obraz současného hrdiny vzniká a o obsahu tohoto obrazu i jeho zdůvodnění. Studie je velmi bystrá a staví několik hypotéz, které by však bylo třeba prověřit hlubším výzkumem, čehož si je autorka zřejmě vědoma. Za nejzajímavější hypotézu pokládáme tu, kterou